

Jadwiga Krzyżewska

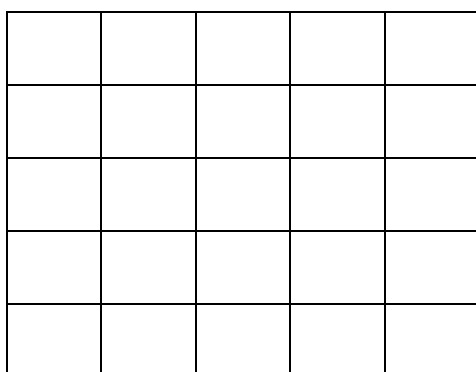
Mamy szczególny czas. Sytuacja kryzysowa zmusza nas do solidarności, zrozumienia, wzajemnej pomocy, a także ograniczenia kontaktów do minimum. W tym szczególnie ważnym dla nas czasie musimy trzymać się razem, wierząc że „damy radę”.

Zbliżają się też Święta Wielkanocne i zadajemy sobie pytanie: jakie one będą w tym roku? Trudno przewidzieć, ale warto wierzyć, że mimo wszystko zgromadzą, jak dotychczas, naszych najbliższych przy rodzinnym stole.

Proponuję, aby podczas przerwy w nauce, z myślą o świątecznej atmosferze poświęcić nieco czasu na poznanie mniej popularnych tradycji i ciekawych wiadomości o historii i zwyczajach związanych z Wielkanocą.

Na początek gra edukacyjna „Kółko i krzyżyk inaczej”. Mam nadzieję, że zasady gry znamy wszyscy, a ta prezentowana propozycja jest tylko lekko zmodyfikowana.

Do gry potrzebujemy planszy 5 x 5 – wzór poniżej (może być 4 x 4)

i kart (na każdej pytanie i prawidłowa odpowiedź – propozycje poniżej, do wydrukowania i wycięcia).

Wielkanoc to święta ruchome. Kiedy zatem obchodzimy Święta Wielkanocne? Między 22 marca a 25 kwietnia, zawsze w pierwszą niedzielę po wiosennej pełni Księżycy	Podaj datę obchodów Świąt Wielkanocnych w tym roku (2020) 12 kwietnia
Jak dawniej nazywano Wielkanoc? Zmartwychwstanie Pańskie, a wcześniej Pascha.	Jaki dzień rozpoczyna wielkanocne obrzędy i zwyczaje? Niedziela Palmowa

<p>Dlaczego Niedziela Palmowa?</p> <p>Na pamiątkę triumfalnego wjazdu Jezusa do Jerozolimy – witano Go palmami.</p>	<p>Jak inaczej nazywano Niedzielę Palmową?</p> <p>Niedzielą Wierzbną, Kwietną lub Różdżkową.</p>
<p>Jakie zwyczaje związane były z Niedzielą Palmową?</p> <p>Procesje z palmami, chłostanie palmami, potykanie pączków wierzbowych, zwyczaj Pucheroków.</p>	<p>Co symbolizowała palma?</p> <p>Odradzające się życie. W chrześcijańskiej interpretacji symbolizowała zmartwychwstanie.</p>
<p>W jakim celu jedzono „wierzbowe kotki” z palmy?</p> <p>Aby ustrzec się przeziębień i chorób gardła.</p>	<p>Kto to taki Pucheroki?</p> <p>To młodzi przebierańcy, którzy o 5 rano w Niedzielę Palmową nawiedzają domy w Bibicach (wieś pod Krakowem) i proszą o datki.</p>
<p>Wymień staropolskie zwyczaje związane z Wielką Środą.</p> <p>Wieszanie Judasza, chodzenie chłopców z kołatkami.</p>	<p>Co to są judaszki?</p> <p>To obrzęd, podczas którego młodzi ludzie na różne sposoby pastwią się na podobiznie Judasza (palą, wieszają).</p>
<p>W jakim celu w Wielką Środę chłopcy biegali po wsi z kołatkami mocno w nie uderzając?</p> <p>Chcieli przypomnieć, że obowiązuje post, a temu, kto nie będzie go przestrzegał, „wybiją kołatkami zęby”.</p>	<p>Z jakim wydarzeniem związany jest Wielki Czwartek?</p> <p>Wielki Czwartek kojarzony jest z Ostatnią Wieczerzą.</p>
<p>Dla chrześcijan najsmutniejszym dniem w Wielkim Tygodniu jest Wielki Piątek. Dlaczego?</p> <p>To Dzień żałoby, dzień męki i śmierci Jezusa.</p>	<p>Zgodnie z tradycją malowanie jaj powinno odbywać się w...</p> <p>Wielki Piątek</p>
<p>Od kiedy znany jest zwyczaj malowania jaj?</p> <p>Zwyczaj ten sięga czasów starożytnych, jeszcze pogańskich.</p>	<p>Jakie są najbardziej znane techniki zdobienia jaj?</p> <p>Technika batikowa, rytownicza i oklejania.</p>
<p>Czym są pisanki?</p> <p>To jaja barwne, pokryte wzorami.</p>	<p>Co to są kraszanki, malowanki, byczki, czy też hałunki?</p> <p>To jaja malowane na jeden kolor.</p>

<p>W Wielką Sobotę święci się...</p> <p>pokarmy, wodę i ogień.</p>	<p>Kiedy do Polski dotarł zwyczaj święcenia pokarmów?</p> <p>W XII wieku, a w XIV już się upowszechnił.</p>
<p>Co powinno znajdować się w koszyczku wielkanocnym?</p> <p>7 błogosławionych potraw (chleb, jajko, sól, wędlina, ser, chrzan, ciasto) i baranek.</p>	<p>Wielkanocna Niedziela dla chrześcijan rozpoczyna się od:</p> <p>Niedzielnej mszy, zwanej rezurekcją, a potem już tylko śniadanie wielkanocne.</p>
<p>Dlaczego w polskiej tradycji w centrum stołu świątecznego powinien stać baranek z chorągiewką?</p> <p>Aby wierni podczas uczty nie zapomnieli o istocie Świąt Wielkanocnych.</p>	<p>Co to jest walatka lub wybitka?</p> <p>To zabawa wielkanocna, polegająca na zbijaniu jajek.</p>
<p>Co symbolizuje jajko na wielkanocnym stole?</p> <p>Symbol początku i źródło życia. W symbolice chrześcijańskiej skojarzone ze świętem Zmartwychwstałego Chrystusa.</p>	<p>Co to są dziady śmigustne?</p> <p>To słomiane maskary, które pojawiają się w nocy z niedzieli na poniedziałek, oblewają wodą i na migi proszą o datki (południowa Małopolska).</p>
<p>Wymień staropolskie zwyczaje związane z Poniedziałkiem Wielkanocnym.</p> <p>Śmigus-dyngus, chodzenie z gaikiem, kurkiem i słynny ludowy Emaus.</p>	<p>Z czym kojarzysz kurka dyngusowego?</p> <p>Ze zwyczajem, który miał sprzyjać kojarzeniu młodych par, a pomagał w tym sztuczny bądź żywy kogut.</p>
<p>Na czym polegał dawny zwyczaj śmigusa?</p> <p>Na uderzaniu zielonymi gałązkami i polewaniu wodą, na zdrowie, płodność i urodzaj.</p>	<p>Na czym polegał dawny zwyczaj dyngusa?</p> <p>To wypraszenie darów i datków świątecznych.</p>
<p>Dzisiaj śmigus-dyngus kojarzymy z...</p> <p>..oblewaniem wodą w Poniedziałek Wielkanocny.</p>	<p>Co to są przywoływki dyngusowe?</p> <p>To zwyczaj kujawski, który polega na przywoływaniu panien i ogłaszaniu, ile w poniedziałek poleje się na nie wody.</p>
<p>Z czym kojarzy ci się pogrzeb żuru i śledzia?</p> <p>Ze zwyczajem wieszania i zakopywania żuru i śledzia za to, że przez 6 niedziel morzyły ludzkie żołądki.</p>	<p>Z czym kojarzy Ci się babasik lub babaskik?</p> <p>To w dawnej Polsce żeński śmigus-dyngus w trzeci dzień Świąt Wielkanocnych.</p>

W grze może uczestniczyć dwoje uczniów, ale też dwie grupy uczniów. Zasady gry są identyczne jak w znanej grze w „kółko i krzyżyk”, przy czym dodatkowo np. „kółka” losują odwróconą kartę i zadają pytanie „krzyżykom”; jeśli odpowiedź padnie prawidłowa – „krzyżyki” mogą postawić sobie krzyżyk na planszy; jeżeli odpowiedź będzie nieprawidłowa, nikt nie stawia sobie ani „kółka” ani „krzyżyka”. W dalszej kolejności to „krzyżyki” losują kartę i pytanie zadają „kółkom” itd.

UWAGA – staramy się nawzajem sobie przeszkadzać, tak jak w tradycyjnej grze. Wygrywa osoba lub osoby („kółka” lub „krzyżyki”), które pierwsze uzyskają układ: 5 w pionie lub 5 w poziomie, lub 5 po skosie. Jeśli żadnej ze stron nie uda się ułożyć 5 swoich znaków w jednej z tych linii, wygrywa ta, która ma ich więcej (np. 4, 3).

A teraz trochę wiadomości o ważnym elemencie Świąt Wielkanocnych:

Jajko – warunek istnienia świata

Wszystko zaczęło się od jajka

Już od najdawniejszych czasów jajko było czczone na całym świecie, gdyż uważano, że jest ono źródłem, początkiem i symbolem życia. Wierzono, że z jajka powstał świat, każda żyjąca istota oraz siły rządzące światem: miłość, zdrowie itp. W Rzymie każdy posiłek zaczynało od jajka, dlatego przysłowiem stało się łacińskie powiedzenie „ab ovo”, które z czasem nabrało nowego znaczenia: zaczynać wszystko od początku.

Jajko, jako symbol życia w wierzeniach wielu ludów świata, miało magiczną moc przekazywania ukrytych w nim sił natury. Miało dobroczynne właściwości lecznicze, życiodajne i ochronne. Było potężnym amuletem przeciwko czarom i złym mocom. Szczególną moc przypisywano jajku pomalowanemu i pokrytemu wzorkami. Obdarowywano nim nie tylko żywych, ale i umarłych, ciągle wierząc, że jajko to życie, odrodzenie i ciągłe trwanie.

Jajko w tradycji chrześcijańskiej

Do tradycji chrześcijańskiej malowane jajka trafiły za pośrednictwem wierzeń pogańskich. Wiara w magiczną, leczniczą i ochronną moc malowanego jajka była tak wielka, że Kościół przez blisko dwa wieki nie mógł wyplenić tego „bezbożnego” zwyczaju, aż w końcu musiał go zaakceptować. Odtąd poświęcone pisanki stały się symbolem Świąt Wielkanocnych, wiecznie odradzającego się życia i przede wszystkim symbolem Zmartwychwstałego Chrystusa.

Jajko „bohaterem” wielu legend

Jedno z podań greckich z X wieku mówi, że płaczącej przy pustym grobie Marii Magdaleny ukazał się anioł, który powiedział jej o zmartwychwstaniu Chrystusa, a kiedy niewiasta wróciła do domu, ujrzała pozostawione tam jajka zabarwione na czerwono. Barwne jajka rozdawała apostołom, przekazując wieść o zmartwychwstaniu Jezusa.

Inna legenda mówi, że kiedy Jezusa prowadzono na śmierć, na drodze pojawił się ubogi stary człowiek, który w rękach niósł ogromny kosz z jajkami. Starzec nie mógł patrzeć na

mękę Jezusa i postanowił pomóc Mu dźwigać krzyż. Kosz z jajkami zostawił przy drodze, a kiedy wrócił, okazało się, że jajka w koszyku zamieniły się w pisanki.

Legenda pochodząca ze wschodniej Polski głosi, że pierwsze pisanki są dziełem Matki Bożej. Ona to, błagając o życie Syna, chciała dzieciom Piłata podarować koszyk z pisankami. Kiedy jednak usłyszała wyrok, upuściła kosz na ziemię, a jajka potoczyły się po całym świecie. Pozbierały je dzieci, co dało początek zwyczajowi obdarowywania dzieci właśnie pisankami.

Jajko malowane warunkiem istnienia świata

Zwyczaj malowania jaj znany był już w okresie Cesarstwa Rzymskiego. Uważano, iż malowanie jaj jest jednym z warunków istnienia świata. Pomalowane jajko, zakopane pod nowo wybudowanym domem, miało przynieść domowi szczęście i pomyślność. Rzucone w płomień gasiło pożar, a umieszczone w oknie chroniło dom przed uderzeniem pioruna. Wodą, w której gotowały się jaja, polewano progi domów i obór, aby ustrzec się od uroków rzucanych przez czarownice.

Zwyczaj malowania i zdobienia jaj przez wieki był domeną wyłącznie kobiet. Był to zwyczaj tak ważny, że nikomu postronnemu, a zwłaszcza mężczyznom, nie wolno było patrzeć, jak kobiety malowały jajka. Dlaczego malowanym jajkom szkodził męski wzrok? Nie wiadomo. Gdy przypadkiem zdarzyło się, że do izby, w której malowano jaja, wszedł nieproszony gość płci męskiej, kobiety odczyntały urok, pospiesznie mówiąc: „Sól tobie w oczach, kamień w zębach, jak ziemia woskowi nie szkodzi, tak twoje oczy niech nie szkodzą pisankom”.

Kraszanki, czy pisanki?

Wszystko zależy od sposobu zdobienia.

Kraszanki, malowanki, byczki czy hałunki to jaja malowane na jeden kolor, bez wzorów, ufarbowane przez gotowanie w barwniku.

Pisanki lub **piski** to jaja pokryte wzorkami, wykonywane techniką batikową. Za pomocą specjalnego lejkowego narzędzia, zwanego pisakiem, kwaczykiem bądź żelazkiem, na skorupkę jajka nakłada się woskowe wzorki, a następnie całe jajko farbuje.

Pisanki wykonane przez Jadwigę Krzyżewską, autorkę artykułu.

Fot. W. Wiśniewska

Oklejanki to jaja oklejane sitowiem, skrawkami włóczki, wycinankami i innymi materiałami. **Rysowanki** bądź **skrobanki** to jaja dekorowane techniką rytowniczą. Na ufarbowanym jajku ostrym narzędziem wyskrobuje się wzorki.

Jajko w naturalnych barwach

Do barwienia jaj niegdyś używano tylko barwników naturalnych. I tak, np. **kolor czarny** uzyskiwano poprzez mieszanie wywaru z kory dębowej lub olchowej z opiłkami żelaza, **kolor zielony** – z pędów młodego żyta i jemioty. Łupiny z cebuli bądź kora z dzikiej jabłoni dawały kolory od **złotej żółci do brunatnej czerwieni**. Kwiat ciemnej malwy barwił jaja na kolor **fioletowy**, sok z buraka na **różowy**, a bławatek na kolor **niebieski**.

Jajko dobre na wszystko

Jajko wielkanocne jest dobre na wszystko, a jego dobroczynne właściwości i magiczna moc to wynik poświęcenia go w kościele. Jajko jest dobre na:

miłość – wystarczy pomalować je na czerwono i podarować ukochanej osobie w Niedzielę Wielkanocną, a miłość przyjdzie sama;

urodę – wystarczy skorupki od jajek w Wielki Piątek zalać źródlaną wodą, umyć się w niej, a znikną wszelkie niedoskonałości, np. wrzody, trądzik i liszaje. Jeśli do takiej wody panna włoży dodatkowo czerwoną pisanekę, na twarzy pojawi się piękny rumieniec wabiący kawalerów;

potomstwo – wystarczy aby bezdzietni małżonkowie podarowali sobie jajka z namalowaną kołyską, a efekt będzie gwarantowany.

Literatura

1. J. Krzyżewska, *Aktywizujące metody i techniki w edukacji – Wielkanoc – część*, Suwałki 2003.
2. B. Ogrodowska, *Święta polskie. Tradycja i obyczaj*, Warszawa 2000.

A teraz zapraszam na zabawy kształcące – eksperymenty, których „bohaterem” jest jajko. Warto je wykonywać razem z dziećmi.

Eksperymenty z jajkiem

Elastyczne jajko

Włóż surowe jajko do octu na 24 godzin? I co powstało? Elastyczne jajko.

Dlaczego?

Ocet (kwas) rozpuszcza wapń w skorupce. Pasta do zębów z fluorem chroni zęby przed kwasem.

Można teraz obejrzeć elastyczne jajko, podświetlając je latarką. Jajko wyraźnie powiększyło się, gdyż pochłonęło ocet. A co stanie się jeśli dodasz cukru? Zmniejszy się. Możesz też pomalować elastyczne jajko wkładając je do krepiny i w ten sposób otrzymasz tegoroczną surową kraszankę bez skorupki. Jajko jeszcze raz powiększy się, czyli nastąpi zjawisko osmozy.

Czy jajko potrafi pływać?

Ugotuj jajko na twardo i delikatnie wrzuć je do szklanki z wodą. Zobacysz, że jajko będzie leżało na dnie, ponieważ jest cięższe od wody. A teraz dodaj dwie łyżki soli i poczekaj, aż sól w całości się rozpuści. Co się dzieje z jajkiem? Pływa!

Dlaczego?

Dlatego, że słona woda jest cięższa niż jajko.

Jajko w butelce

Zagotuj wodę i wlej do butelki, aż po brzeg. Po chwili wylej wodę z butelki i natychmiast na szyjkę butelki połóż obrane ugotowane jajko. Co się stanie? Jajko wślizgnie się do butelki, chociaż otwór butelki jest węższy od jajka.

Dlaczego?

Po wylaniu gorącej wody para wodna pozostanie w butelce. Dlatego też część powietrza zostanie wypchnięta z butelki. Podczas ochładzania para wodna przekształca się w małe kropelki i potrzebuje mniej miejsca. Ciśnienie powietrza w butelce zmniejsza się. Ciśnienie powietrza na zewnątrz jest większe i wypycha jajko do butelki.